

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้ประกอบการแสดงลิเกป่า : ตารีบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปักษ์ใต้

นลวรรณ เตาสัน^{1*}, จุฑามณี ผลิผล¹, จรรย์สมร ผลบุญ² และ โอภาส อิสโม³

¹สาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

²สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

³สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

*664807017@parichat.skru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาชุดการแสดงนางระบำนางพื่อนในคณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์ และ 2) สร้างสรรค์ชุดการแสดงตารีบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปักษ์ใต้ ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างสรรค์ "รูปแบบดอกไม้ 5 กลีบ" เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ผ่านการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ ประเมินคุณภาพด้วยผู้เชี่ยวชาญ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า 1) คณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์ เคยนำนักแสดงหญิงมาแสดงระบำนางพื่อนเพื่อคั่นเวลาในฉาก แยกแยะเดินทางถึงเกาะ แต่ปัจจุบันได้ลดบทบาทลง ผู้ศึกษามีแนวคิดนำเค้าโครงการแสดงเดิมมาสร้างสรรค์ใหม่เพื่อยกระดับเป็นชุดการแสดงเอกเทศ 2) การสร้างสรรค์ชุดการแสดงได้บูรณาการลีลาและอัตลักษณ์การขับร้องเพลงตันหยงเป็นแกนหลัก สอดแทรกคติสอนใจผ่านบทร้องเปรียบเทียบความงามของหญิงสาวกับคุณลักษณะของดอกไม้ป่าชายหาด 4 ชนิด ได้แก่ ดอกจิกทะเล (ความงามยามราตรี) ดอกโพทะเล (ความอ่อนโยน) ดอกปอทะเล (การเห็นคุณค่าในตนเอง) และดอกผักบุ้งทะเล (ความบริสุทธิ์) แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ การรำนำนางนาคยลลักษณ์ของสตรีชาวเกาะ การรำสื่อสัญลักษณ์ผ่านอุปกรณ์ดอกไม้ และสไบ และการรำรำกลุ่มที่เน้นความสนุกสนานกลมกลืนกับจังหวะดนตรีพื้นบ้าน

ผลงานวิจัยชิ้นนี้ถือเป็นการอนุรักษ์และยกระดับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ใหม่ให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับบริบททางสังคมปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมการสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ให้มีความยั่งยืน ซึ่งผลการประเมินความพึงพอใจโดยภาพรวมจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ชมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: ลิเกป่า ระบำนางพื่อน การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ตารีบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปักษ์ใต้ ร่องเงืงตันหยง

The Creation of Southern Thai Folk Dance for Likay Pa: Tari Bunga Mon Sane Haeng Pantai

Nonlawan Taosun ^{1*}, Jutamanee Phlipphon ¹, Jansamorn Pholboon² and Opas Ismo³

¹Department of Performing Arts, Faculty of Fine Arts, Songkhla Rajabhat University, Songkhla

²Department of Dance Education, Faculty of Fine Arts, Songkhla Rajabhat University, Songkhla

³Office of Arts and Cultural, Songkhla Rajabhat University

*664807017@parichat.skru.ac.th

Abstract

This research aimed to: 1) study the Nang Rabam Nang Fon dance within the Sor Prathuang-sin Likay Pa troupe, and 2) create a dance performance entitled "Tari Bunga: The Enchantment of Pantai." The study employed a qualitative research approach, utilizing the "Five-Petal Flower Creative Model" as the conceptual framework for artistic creation. Data were collected from three groups of key informants through interviews and observations, evaluated by experts, and analyzed using descriptive analysis.

The findings revealed that: 1) The Sor Prathuang-sin Likay Pa troupe previously featured female performers in the Nang Rabam Nang Fon dance as an interlude during the scene where Khaek Daeng arrives on the island. However, its role has recently diminished. The researchers adapted and reinterpreted the original performance concept to elevate it into an independent choreographic work. 2) The choreography integrated the rhythm and identity of Tanyong singing as the core element. The lyrics incorporate moral lessons by comparing feminine virtues and beauty with the characteristics of four types of coastal flowers: the Sea Poison Tree (nocturnal beauty), the Portia Tree (gentleness), the Sea Hibiscus (self-worth), and the Beach Morning Glory (purity). The performance is divided into three sections: presenting the choreographic identity of island women, a symbolic dance utilizing floral props and a traditional shoulder sash (Sabai), and a joyful group dance harmonized with the rhythm of local folk music.

This research serves to conserve and elevate cultural heritage by transforming cultural capital into a modern creation that aligns with the current social context, thereby promoting the sustainable transmission of Southern Thai folk performing arts. Overall, the satisfaction evaluation from experts and audiences was at the highest level..

Keywords: Likay Pa; Rabam Nang Fon; Performing Arts Creation; Tari Bunga Mon Sane Haeng Pantai; Rong Ngeng Tanyong

1. บทนำ

การเล่นพื้นเมืองเป็นกิจกรรมบันเทิง ประกอบด้วย การแสดง มหรสพ กีฬาและนันทนาการเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยภาคใต้มีการแสดงที่แบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรม เช่น โนรา เพลงบอก และลิเกป่า ซึ่งลิเกป่าเป็นการละเล่นที่นิยมในจังหวัดตรัง กระบี่ และพังงา มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษาที่หลากหลาย และเชื่อมโยงกับความเชื่อ [1] รูปแบบการแสดงมี 7 ขั้นตอน ตั้งแต่การโหมโรงจนถึงการลาโรง โดยมีขั้นตอนสำคัญคือ "การแสดงระบำนางพื่อน" [2] และมีตัวละครหลักคือ แขนงแดง ยายี และเสนา [3] ปัจจุบันคณะลิเกป่าในจังหวัดตรังลดน้อยลง หนึ่งในขณะที่ยังรับงานแสดงอย่างต่อเนื่องคือ คณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์ ซึ่งนางเทือง คงแก้ว หัวหน้าคณะ ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้ทันสมัย โดยริเริ่มนำผู้หญิงมาแสดงระบำนางพื่อน เพื่อใช้เวลาให้ตัวละครหลักพักเหนื่อย แต่ปัจจุบันด้วยข้อจำกัดบางประการทำให้การแสดงชุดนี้ถูกกลดบทบาทลง (นางเทือง คงแก้ว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 กุมภาพันธ์ 2568)

ในระดับสากล ระบำพื้นเมืองได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งแรงบันดาลใจที่ลุ่มลึกสำหรับนักออกแบบท่าเต้นสมัยใหม่ มีการนำท่าทางและจังหวะดั้งเดิมมาผสมผสานกับเทคนิคการเต้นร่วมสมัย (Fusion) เพื่อสร้างการแสดงที่สะท้อนทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและการแสดงออกทางศิลปะในยุคปัจจุบัน เช่น การผสมผสานระบำภารตนาฏยัม (Bharatanatyam) หรือกะถัก (Kathak) เข้ากับการเคลื่อนไหวสมัยใหม่ในอินเดีย รวมถึงการนำความซับซ้อนของจังหวะแอฟริกัน (Polyrhythms) หรือการย่ำเท้าของฟลามังโกมาเป็นโครงสร้างจังหวะใหม่ในการเต้นร่วมสมัย กระแสโลกาภิวัตน์นี้ส่งผลให้เกิด "นาฏศิลป์แบบผสมผสาน" (Hybrid dance forms) ที่ช่วยให้นักสร้างสรรค์สามารถสำรวจประเด็นด้านอัตลักษณ์ (Identity) และความทรงจำร่วมของชุมชนได้อย่างมีพลัง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในระดับนานาชาติได้เน้นย้ำถึงความตระหนักเรื่องความถูกต้อง (Authenticity) เพื่อหลีกเลี่ยงการฉกฉวยทางวัฒนธรรม (Cultural Appropriation) โดยแนะนำให้นักออกแบบท่าเต้นต้องร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญดั้งเดิมเพื่อรักษาแก่นแท้ของวัฒนธรรมนั้นไว้ [4]

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ทำให้เห็นถึง ช่องว่างทางการวิจัยที่สำคัญ กล่าวคือ แม้ในระดับนานาชาติจะมีการศึกษาเรื่องการนำนาฏศิลป์พื้นบ้านมาสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการเต้นร่วมสมัยอย่างแพร่หลาย และในบริบทของไทยก็มีการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของลิเกป่าในยุคปัจจุบัน รวมถึงการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางภาษาและกระบวนการทำร้ายของการแสดงรองเง็งตันหยง แต่ยังไม่พบงานวิจัยที่น่าองค์กรประกอบเฉพาะของ "ระบำนางพื่อน" ในลิเกป่า ซึ่งเคยเป็นเพียงชุดการแสดงช่วงเวลา มาพัฒนาและยกระดับขึ้นเป็นชุดการแสดงเอกเทศภายใต้กรอบการสร้างสรรค์ร่วมสมัย ที่ยังคงให้เกียรติและรักษาแก่นแท้ของอัตลักษณ์ดั้งเดิมผ่านการทำงานร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยในฐานะนักแสดงของคณะฯ จึงมีแนวคิดที่จะอุดช่องว่างทางการวิจัยดังกล่าว โดยการฟื้นฟูและสร้างสรรค์ชุดการแสดงระบำนางพื่อนให้เป็นชุดเอกเทศ ภายใต้ชื่อ "ตริบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปันตัย" โดยนำลีลาและอัตลักษณ์การร้องเพลงตันหยงมาเป็นแกนหลัก บทร้องเน้นการเปรียบเทียบความงามของหญิงสาวกับคุณลักษณะและสรรพคุณของดอกไม้ป่าชายหาด 4 ชนิด ได้แก่ 1) ดอกจิกทะเล มีความโดดเด่นคือ บานเวลากลางคืน มีสรรพคุณทางสมุนไพรในการบรรเทาอาการปวดศีรษะและช่วยให้นอนหลับ [5] 2) ดอกโพทะเล มีความโดดเด่นคือ ดอกบานและร่วงในวันเดียว ราก ใบ และดอกมีสรรพคุณแก้ไข้ รักษาแผล และแก้เจ็บหู [6] 3) ดอกปอทะเล ลักษณะเด่นคือ ดอกจะเปลี่ยนสีเมื่อดอกโรย สรรพคุณทางยาใช้รักษาอาการเจ็บในหู แก้ไข้ และแก้อาการหลอดลมอักเสบ [7] 4) ดอกผักบุงทะเล ลักษณะเด่นคือ ดอกรูปปากแตร มีสรรพคุณเด่นในการช่วยถอนพิษ แก้แผลเรื้อรัง และใช้เป็นยาแก้โรคกระเพาะปัสสาวะ [8]

โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการสร้างสรรค์ผ่านองค์ประกอบด้านนาฏศิลป์ ดนตรี และเครื่องแต่งกาย มีการประยุกต์ใช้วัสดุเหลือใช้เพื่อสร้างสรรค์เครื่องประดับให้เป็นลักษณะของดอกไม้ทั้ง 4 ชนิด และกำหนดโครงสร้างการแสดงออกเป็น 3 ช่วง คือ การนำเสนอความงามของหญิงสาว การสื่อสารสัญลักษณ์ผ่านดอกไม้ และการเปรียบเปรยสตรีกับสรรพคุณของดอกไม้ เพื่อถ่ายทอดความงามของสตรีชาวเกาะผ่านกระบวนการทำร้ายที่ประยุกต์จากพื้นฐานรองเง็งตันหยง มุ่งหวังให้ผลงานชิ้นนี้เป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดศิลปะพื้นบ้านให้คงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาชุดการแสดงนางระบำนางพื่อนในคณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์
- 2.2 เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดง ตารีบุหงามนต์เสนห์แห่งป็นตัย

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบดอกไม้ 5 กลีบได้แก่ 1) วิเคราะห์ข้อมูล 2) ออกแบบองค์ประกอบ 3) ออกแบบท่ารำ 4) ประเมินผล และ 5) เผยแพร่ มาเป็นกรอบในการสร้างสรรค์ผลงานการแสดง ดังนี้ 1) ท่าทางการแสดง 2) ผู้แสดง 3) เครื่องแต่งกาย 4) ดนตรีที่ใช้ในการแสดง [9]

3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 15 คน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รู้ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย อาจารย์ นักแสดงลิเกป่า และนักออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อให้ข้อมูลด้านอัตลักษณ์และกระบวนการแสดง 2) กลุ่มนักวิชาการ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดง นาฏศิลป์และดนตรี นักออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อให้ข้อมูลด้านการออกแบบชุดการแสดง 3) บุคคลทั่วไป จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และประชาชนทั่วไป เพื่อประเมินคุณภาพและความพึงพอใจต่อผลงานสร้างสรรค์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลทุกคนก่อนดำเนินการเก็บข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัย

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสังเกตการณ์ ใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมสอบถามและสังเกตจากผู้เชี่ยวชาญ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม 2) แบบสัมภาษณ์ ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้รู้และนักวิชาการ ครอบคลุมประเด็นหลักการออกแบบการแสดง การประพันธ์ดนตรีและบทร้อง รวมถึงการออกแบบเครื่องแต่งกาย 3) แบบประเมินคุณภาพและความพึงพอใจ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จัดทำในรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google Forms ซึ่งเครื่องมือวิจัยได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) และการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่สามารถนำไปใช้ประเมินความเหมาะสมของการออกแบบชุดแต่งกาย ท่ารำ และองค์ประกอบการแสดง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม ตามขั้นตอนดังนี้ 1) การสำรวจเบื้องต้น ลงพื้นที่สังเกตการณ์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ และบริบทของการแสดงลิเกป่า 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้รู้และนักวิชาการ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวทางในการออกแบบบทร้อง ดนตรี ท่ารำ และเครื่องแต่งกาย 3) การประเมินผล นำชุดการแสดงที่สร้างสรรค์เสร็จส่งประเมินคุณภาพและความพึงพอใจจากกลุ่มผู้รู้ นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป โดยผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูล โดยการเปรียบเทียบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้จาก 3 แหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลจากการสังเกตการณ์ภาคสนาม

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์และจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้ 1) นำข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์องค์ประกอบการแสดง ได้แก่ การคัดเลือกผู้แสดง เครื่องแต่งกายรูปแบบมลายู (เสื้อบานง ผ้าปาเต๊ะ) ดนตรีวงรองเง้งตันหยง ท่ารำประยุกต์ (การตบเท้า ย่ำเท้า สายสะโพก) และรูปแบบการแปรแถว 2) นำผลประเมินความพึงพอใจและข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มมาสังเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขจุดบกพร่องของชิ้นงาน 3) สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด นำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างสรรค์และผลลัพธ์อย่างเป็นระบบ

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้ประกอบการแสดงลิเกป่า : ตารีบุหงามนต์เสนห์แห่งป็นตัย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาชุดการแสดงนางระบำนางพื่อนในคณะลีเกปา ศ.ประเทืองศิลป์

ผลการศึกษาบริบทและการแสดงของคณะลีเกปา ศ.ประเทืองศิลป์ ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง พบว่าชุดการแสดงนางระบำนางพื่อน ก่อตั้งโดยครูชวน ผลิผล และมีนางเทือง คงแก้ว เป็นหัวหน้าคณะคนปัจจุบันผู้สืบทอดวิชาการแสดงมาตั้งแต่อายุ 16 ปี โดยในอดีตคณะได้ริเริ่มนำนักแสดงหญิงเข้ามาร่วมแสดงในชุด "ระบำนางพื่อน" เพื่อเป็นชุดค้นเวลาให้ตัวละครหลักได้พักเหนื่อย ในฉากที่ตัวละครแขกแดงเดินทางถึงเกาะและพบกับกลุ่มสตรีท้องถิ่นที่กำลังรำอย่างสนุกสนานครั้งหนึ่งครั้งสะทอนวิถีชีวิตชาวเล ทว่าในปัจจุบันการแสดงชุดนี้ลดบทบาทลงจนเกือบไม่ได้จัดแสดง เนื่องจากข้อจำกัดด้านจำนวนนักแสดงและการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมที่ทำให้ชุดการแสดงค้นเวลากว้างขวาง ข้อมูลและสภาพปัญหาดังกล่าวจึงเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการฟื้นฟู ยกย่อง และสร้างสรรค์ชุดการแสดงใหม่เพื่อยกระดับอัตลักษณ์ของนางระบำนางพื่อนให้กลับมามีความโดดเด่นในฐานะชุดการแสดงเอกเทศที่สมบูรณ์

4.2 ผลงานสร้างสรรค์ชุดการแสดง "ตาริบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปัตตานี"

จากการสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ผลลัพธ์เป็นชุดการแสดงสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ซึ่งประกอบด้วยผลการออกแบบในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 ผลการสร้างสรรค์องค์ประกอบเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง มีรายละเอียดดังนี้

1) ชุดแต่งกาย ประกอบด้วยเสื้อเข้ารูปทรงบ่าอำยาหยา สวมคู่กับผ้านุ่งบาติกที่พันอย่างกระชับและทะมัดทะแมง เพื่อเอื้อต่อความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว และส่งเสริมการออกลีลาขยับสะโพกตามลักษณะเด่นของนาฏยลักษณ์ร่องเงืงต้นหยง

2) ผ้าสไบ ใช้ผ้าสไบโทนสีน้ำตาล เพื่อสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงสีของเม็ดทรายบริเวณชายหาด (ปัตตานี) อันเป็นบริบทหลักของชุดการแสดง พร้อมทั้งประดับตกแต่งด้วยเลื่อมอย่างประณีต เพื่อสื่อถึงความระยิบระยับของเม็ดทรายยามกระทบแสงแดด ซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างมิติความงดงามและเพิ่มความพลิ้วไหวในขณะรำรำแล้ว ผ้าสไบยังทำหน้าที่เป็นอุปกรณ์สำคัญที่นักแสดงใช้ประกอบลีลาท่ารำในบางช่วง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความอ่อนช้อยและเน้นย้ำนาฏยลักษณ์ของสตรีชาวเกาะให้มีความโดดเด่นยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 องค์ประกอบชุดแต่งกาย เครื่องประดับและอุปกรณ์

3) เครื่องประดับและอุปกรณ์ประกอบการแสดง ผลการประดิษฐ์เครื่องประดับ ประกอบด้วย ดอกไม้ทัด สร้อยคอ และอุปกรณ์ช่อดอกไม้ประกอบการแสดง โดยสะท้อนลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพันธุ์ไม้ป่าชายหาดทั้ง 4 ชนิด ได้แก่ (1) ดอกผักบุ้งทะเล ดัดแปลงกลีบดอกไม้ประดิษฐ์สีม่วงมาเย็บจัดเรียงรูปทรงใหม่ให้เป็นรูปปากแตร และนำสายไฟ

มาประดิษฐ์เป็นเส้นเถาผักบุ้ง โดยออกแบบให้มีด้ามจับกึ่งกลางเพื่อให้ตัวเถาแยกออกเป็น 2 เส้น สู่ถึงการเลื้อยทอดตัวตาม ขยายหาอย่างสมจริง (2) ดอกโพทะเลและดอกปอทะเล นำดอกกุหลาบประดิษฐ์มาคลายกลีบดอกเพื่อเปลี่ยนรูปทรง จากนั้น สร้างส่วนเกสรขึ้นใหม่ไว้กึ่งกลาง แล้วจัดเรียงกลีบกุหลาบซ้อนทับกันจำนวน 3 ชั้น เพื่อสร้างมิติและความหนาให้สมจริงตาม ธรรมชาติ และ (3) ดอกจิกทะเล เน้นการสร้างจุดเด่นบริเวณเกสร โดยใช้ลูกปัดร้อยพันเข้ากับเส้นลวดทำเป็นเส้นเกสรซ้อนกัน หลายชั้นเพื่อให้เกิดความฟูพอง จากนั้นประกอบกลีบดอกกุหลาบประดิษฐ์จำนวน 1 ชั้นในส่วนฐาน เพื่อถ่ายทอดลักษณะพันธุ์ไม้ที่เป้งบานยามราตรี

ในการแสดงนักแสดงจะนำอุปกรณ์ช่อดอกไม้เหล่านี้หนีบซ่อนไว้บริเวณข้างสะโพกเพื่อความคล่องตัว และเมื่อเข้าสู่ จังหวะบทร้องที่ระบุถึงดอกไม้แต่ละชนิด จะดึงอุปกรณ์ออกมาประกอบลีลาท่ารำ เพื่อสื่อสื่อความหมายและสร้างจุดนำ สายตาให้แก่ผู้ชม ผลการประดิษฐ์ช่อดอกไม้ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบดอกไม้จริงและผลงานดอกไม้ประดิษฐ์

ประเภท	ดอกจิกทะเล	ดอกโพทะเล	ดอกผักบุ้งทะเล	ดอกปอทะเล
ดอกไม้จริง				
ผลงานดอกไม้ประดิษฐ์				

4.2.2 ผลงานสร้างสรรค์เพลงประกอบการแสดง

ผลการออกแบบด้านดนตรี ใช้วงดนตรีพื้นบ้านรูปแบบรองเง็งตันหยงประกอบด้วย ไวโอลิน รำมะนา ฆ้อง ปี่ บรรเลง ในจังหวะสร้อยกำ โดยใช้ทำนองเพลงบุหงาตันหยง ซึ่งประพันธ์เนื้อร้องขึ้นใหม่ทั้งหมดเพื่อใช้สำหรับการแสดงชุดนี้โดยเฉพาะ เนื้อหาเน้นโวหารภาพพจน์เพื่อเชิดชูคุณค่าของสตรีผ่านดอกไม้ชายทะเล

เนื้อเพลง (ผู้แต่ง : นายนที แก้วมี นักแสดงอิสระ)

บุหงารัตนหยง กำปองชมดอกไม้ชายเล
 บุหงารัตนหยง กำปองอแหละหยงดอกจิก
 สีขาวชมพู ดอกช่ออยู่ได้ลมคลื่น
 บุหงารัตนหยง กำปองอแหละหยงดอกโพธิ์
 ถ้าบังจะเก็บ มาหนีบไว้ที่กลางทรง
 บุหงาลาตันหยง กำปองอแหละดอกผักบุ้ง
 สีม่วงโดดเด่น แลเห็นและสะดุดตา
 บุหงารัตนหยง กำปองอแหละหยงดอกปอ
 พอดอกโรยร่วง คือช่วงสีสันสดใส

สวยงามมีเสน่ห์ ดอกไม้ชายเลบ้านเราบังเอ
 เกสรชูขอฟลิ้วพลิก งอหงิกโรยรางกลางวันบังเอ
 เป้งบานช่วงกลางคืน ระรื่นรวยรินหอมกลิ่นน้องเอ
 เหลืองขาวเต็มระโด ใครๆก็เริ่(รู้)ว่าย่งอ่อนบ้งเอ
 อย่าให้ดอกนี้เป็นสีม่วง จะร่วงลงดินไม่ทันกินบ้งเอ
 เม่งไม่เคยไต่ไม่เคยยุ่ง ผักบุ้งเป็นสายเต็มชายเลนน้องเอ
 ลังบ้างเอาทำยา แก้ก้นม้งสาได้น้องเอ
 เหลืองขาวนวลละออ ดอกบานติดต่อช่อกามบ้งเอ
 ส้มแสดแดงวิไล ดอกนั้นบานได้ทั้งปีบ้งเอ

ผลจากการประพันธ์เนื้อร้องเพลงตาริบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปันตัย พบว่ามีการใช้โวหารภาพพจน์ในการเปรียบเทียบกับสตรีกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของดอกไม้ป่าชายหาด เพื่อสื่อสารความหมายและสอดแทรกคติสอนใจที่ทรงคุณค่า 4 ประการ ดังนี้ 1) ดอกจิกทะเล (ความเข้มแข็งและอดทน) ตัวอย่างบทร้อง "สีขาวชมพู ดอกชูอยู่ได้ลมคลื่น" เป็นกุศโลบายสอนให้สตรีมีความหนักแน่นและอดทนต่ออุปสรรค ดังดอกไม้ที่หยดยีนส์คลื่นลมโดยไม่ยอมแพ้ 2) ดอกโพทะเล (การรักษาคุณค่าในตนเอง) ตัวอย่างบทร้อง "อย่าให้ดอกนี้เป็นสีม่วง จะร่วงลงดินไม่ทันกินบังเอิญ" สอนให้สตรีรู้จักดูแลตนเองไม่ให้เสื่อมเสียหรือด้อยค่าลงก่อนเวลาอันควร ดังดอกไม้ที่จะร่วงหล่นลงดินเมื่อเปลี่ยนสี 3) ดอกผักบุ้งทะเล (การรักษาคุณงามความดีและคุณค่าจากภายใน) ตัวอย่างบทร้อง "แมงไม่เคยไต่ไม่เคยยุ่ง ผักบุ้งเป็นสายเติมชายเลนน้องเอ๋ย" และ "ลึงข้างเอาทำยา แก่คั่นมังสาได้น้องเอ๋ย" สอนให้สตรีรักษาความบริสุทธิ์ ควบคู่ไปกับการตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริง ซึ่งเกิดจากความดีงามและการทำประโยชน์ต่อผู้อื่นมากกว่าแค่รูปร่างภายนอก 4) ดอกปอทะเล (ความดีงามที่ยั่งยืน) ตัวอย่างบทร้อง "พอดอกโรยร่วง คือช่วงสีสนสไล" แฝงคติสอนใจว่า แม้ความเยาว์วัยจะโรยราตามกาลเวลา แต่การประพฤติดีและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม คือความงามที่ยั่งยืนและแบ่งปันได้ตลอดชีวิต

4.2.3 ผลการสร้างสรรคทำร่าตาริบุหงามนต์เสน่ห์แห่งปันตัย กระบวนการออกแบบโดยคำนึงถึง 2 ปัจจัยหลัก คือ

1) การออกแบบทำร่าให้สอดคล้องกับเนื้อเพลงเป็นการรำตีบท และ 2) การประยุกต์ใช้ลีลาการใช้เท้าจากรองเงืงตันหยง เช่น ย่ำเท้า สายสะโพก ตบเท้า ก้าวเขย่ง หมุนตัวโดยผลการสร้างสรรคทำร่าแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ช่วงของการแสดง

ทำร่าช่วงที่ 1 โฉวความสวยงามของหญิงสาวชาวเกาะ ออกแบบทำร่าที่เน้นการนำเสนอกริยาท่าทางที่แซมซ้อย สะท้อนความงดงามและเสน่ห์ของสตรีชาวเกาะ

ตารางที่ 2 ช่วงของการแสดง (ต่อ)

ทำรำช่วงที่ 2 การรำคู่สื่อความหมายดอกไม้ป่าชายหาด

ทำรำดอกจิก

ทำรำดอกผักบุ้ง

ทำรำดอกโพทะเล

ทำรำดอกปอทะเล

ทำรำช่วงที่ 3 การรำรำกลุ่อย่างสนุกสนาน เน้นการแปรแถวที่หลากหลาย เช่น แถวหน้ากระดาน แถวตอน การเดินสวนกัน และการตั้งข้ม เพื่อสร้างความตื่นตาตื่นใจ

4.3 ผลการประเมินคุณภาพและความพึงพอใจ

ผู้ศึกษาได้แบ่งการประเมินออกเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินคุณภาพด้านทำรำและชุดการแสดง และการประเมินความพึงพอใจ โดยใช้เครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ยเป็น 5 ระดับ ดังนี้

- คะแนนเฉลี่ย 4.51–5.00 หมายถึง มีคุณภาพ/ความพึงพอใจมากที่สุด
- คะแนนเฉลี่ย 3.51–4.50 หมายถึง มีคุณภาพ/ความพึงพอใจระดับมาก
- คะแนนเฉลี่ย 2.51–3.50 หมายถึง มีคุณภาพ/ความพึงพอใจระดับปานกลาง
- คะแนนเฉลี่ย 1.51–2.50 หมายถึง มีคุณภาพ/ความพึงพอใจระดับน้อย
- คะแนนเฉลี่ย 1.00–1.50 หมายถึง มีคุณภาพ/ความพึงพอใจระดับน้อยที่สุด

4.3.1 ผลประเมินคุณภาพด้านทำรำและการออกแบบชุดการแสดง ผู้ศึกษาได้นำทำรำที่ออกแบบส่งให้กลุ่มผู้รู้จำนวน 5 ท่าน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ประเมิน คือ 1) อาจารย์/ครูนาฏศิลป์ ที่มีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง และมีประสบการณ์ในการถ่ายทอดชุดการแสดงแก่ชุมชน 2) ชาวบ้าน/นักแสดงลิเกป่า ที่มีความเชี่ยวชาญในการแสดงลิเกป่าเพลงตันหยง และศาสตร์ความรู้ประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแสดงลิเกป่า สรุปผลการประเมินคุณภาพ ในแต่ละด้านอยู่ในระดับเกณฑ์ มีคุณภาพมาก ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 คะแนนเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณภาพชุดตารีบุหงามนต์เสนห์แห่งปันทัย

รายการพิจารณา	$\bar{x}$	S.D.	
1. ชื่อชุดการแสดงสอดคล้องกับเนื้อหาและสะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่ชายหาด	4.67	0.58	มากที่สุด
2. การรักษาสถิติลักษณ์ท้องถิ่น ด้วยเพลงตันหยงเป็นแกนหลักของลิเกป่าเมืองตรัง	5.00	0.00	มากที่สุด
3. ความเหมาะสมของแรงบันดาลใจการเลือกใช้พรรณไม้ป่าชายหาดทั้ง 4 ชนิด	4.67	0.58	มากที่สุด
4. การแบ่งการแสดงเป็น 3 มีการลำดับเนื้อหาที่เป็นระบบและน่าติดตาม	4.33	0.58	มาก
5. แนวคิดการเปรียบเทียบความงามของสตรีกับดอกไม้ชายหาดได้ลึกซึ้งและเหมาะสม	4.67	0.58	มากที่สุด
6. การบูรณาการองค์ความรู้สรรพคุณทางสมุนไพรมาแปรรูปเป็นภาษาทำรำ	4.00	1.00	มาก
7. นำแนวคิด "แผนภูมิดอกไม้ 5 กลีบ" มาออกแบบได้ถูกต้องตามหลักวิชาการ	4.00	1.00	มาก
8. ความคิดริเริ่มพัฒนา "ระบำนางพื่อน" เป็นการแสดงเอกเทศภายนอกโรงลิเกป่าได้	4.67	0.58	มากที่สุด
9. ความสอดคล้องขององค์ประกอบ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ และอุปกรณ์การแสดง	4.33	0.58	มาก
10. คุณค่าด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่สืบสานการแสดงไม่ให้สูญหาย	4.67	0.58	มากที่สุด
11. ความสอดคล้องของทำรำกับท่าร้อง	4.67	0.58	มากที่สุด
12. อัตลักษณ์ของทำรำพื้นบ้าน เช่น การใช้เท้าเขย่ง การตบเท้า และการหยักสะโพก	4.67	0.58	มากที่สุด
13. การจัดแปรแถว เช่น แถวหน้ากระดาน แถวตอนยืนคู่ และการเดินสวนกันน่าสนใจ	4.33	0.58	มาก
14. การใช้พื้นที่มีความสมดุลและสร้างจุดสนใจที่เหมาะสมในแต่ละช่วง	4.00	1.00	มาก
15. ทำรำมีการตีบทที่สื่อความหมายได้ตรงตามเนื้อร้อง	4.33	0.58	มาก
รวม	4.47	0.69	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่าคุณภาพทำรำชุดตารีบุหงามนต์เสนห์แห่งปันทัย โดยภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = 0.69) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนประเมินสูงสุดในระดับมากที่สุด คือ การรักษาสถิติลักษณ์ท้องถิ่นด้วยการใช้เพลงตันหยงเป็นแกนหลัก ($\bar{x}$ = 5.00) รองลงมาคือ ความชัดเจนของชื่อชุดการแสดง ความเหมาะสมในการเลือกใช้พรรณ

ไม้ป่าชายหาดเป็นแรงบันดาลใจ การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ และการออกแบบทำร่ำที่ตีบทสอดคล้องกับท่วงและรักษานาฏยลักษณ์พื้นบ้าน ซึ่งล้วนอยู่ในระดับมากที่สุด

4.3.2 ประเมินความพึงพอใจ ผู้ศึกษาได้นำผลงานที่สมบูรณ์ไปถ่ายทอดให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อเป็นการประเมินว่าทำร่ำที่ได้ออกแบบและสร้างสรรค์เหมาะสมกับวัย โดยผลการศึกษาปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 คะแนนเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจชุดตารับูหมนตเอนท์แห่งป็นตัย

รายการพิจารณา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ลีลาทำร่ำสะท้อนอัตลักษณ์ภาคใต้ได้อย่างชัดเจน	4.67	0.49	มากที่สุด
2. ทำร่ำสื่อความหมายเปรียบเทียบกับหญิงสาวกับดอกไม้ป่าชายหาดทั้ง 4 ชนิด	4.71	0.45	มากที่สุด
3. ความสอดคล้องของทำร่ำกับจังหวะและทำนองเพลง	4.69	0.53	มากที่สุด
4. ความพร้อมเพรียงและการถ่ายทอดอารมณ์ความสนุกสนานของผู้แสดง	4.59	0.53	มากที่สุด
5. รูปแบบการแปรแถวมีความหลากหลาย	4.55	0.54	มากที่สุด
6. ความต่อเนื่องในการทำงานตามขั้นตอน "แผนภูมิดอกไม้ 5 กลีบ"	4.60	0.51	มากที่สุด
7. การแปรแถวสอดคล้องกับช่วงการแสดง	4.58	0.55	มากที่สุด
8. การใช้พื้นที่เวทีมีความสมดุลและส่งเสริมความโดดเด่นของนักแสดง	4.67	0.47	มากที่สุด
10. การออกแบบแต่งกาย สื่อถึงอัตลักษณ์สตรีมลายูและพื้นถิ่นชายแดนใต้	4.61	0.55	มากที่สุด
11. ความสวยงามของชุดแต่งกาย	4.51	0.59	มากที่สุด
12. ความสะดวกคล่องตัวของชุดแต่งกายกับลีลาทำร่ำ	4.57	0.61	มากที่สุด
13. ความประณีตในการตกแต่งสไบด้วยเลื่อมและดอกไม้	4.63	0.49	มากที่สุด
14. เครื่องประดับสะท้อนรูปลักษณ์ของดอกไม้ป่าชายหาด	4.61	0.55	มากที่สุด
15. การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง	4.57	0.55	มากที่สุด
16. ขนาดและน้ำหนักของดอกไม้ไม่มีความเหมาะสม ไม่เป็นอุปสรรคต่อการรำ	4.61	0.51	มากที่สุด
17. เครื่องประดับช่วยส่งเสริมให้การแสดงโดดเด่น	4.60	0.65	มากที่สุด
รวม	4.61	0.54	มากที่สุด

จากการนำผลงานไปถ่ายทอดและประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้ชม พบว่าภาพรวมความพึงพอใจทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ผู้ประเมินมีความพึงพอใจสูงสุด โดยเฉพาะทำร่ำที่สามารถสื่อความหมายเปรียบเทียบกับความงามของหญิงสาวกับดอกไม้ป่าชายหาดทั้ง 4 ชนิดได้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.71$) รองลงมาคือความสอดคล้องของทำร่ำกับจังหวะเพลง ($\bar{X} = 4.69$)

5. สรุปผล

การวิจัยเรื่อง "การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้ประกอบการแสดงลิเกป่า : ตารับูหมนตเอนท์แห่งป็นตัย" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชุดการแสดงนางระบำนางพื่อนในคณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์ และเพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้ชุดใหม่ โดยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษาชุดการแสดงนางระบำนางพื่อน คณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์ จากการศึกษาพบว่า ชุดการแสดง "นางระบำนางพื่อน" ถือกำเนิดขึ้นจากแนวคิดของนางเทือง คงแก้ว หัวหน้าคณะลิเกป่า ศ.ประเทืองศิลป์ จังหวัดตรัง ที่